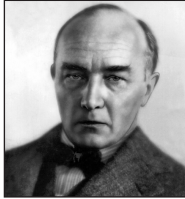

[in nuce]

*Colecția de față adună
fragmente „veșnic verzi“
din cultura umanității,
împletind discursuri din artă,
literatură, științe sociale și
religie care constituie, dincolo de
renumele auctorial și de valoarea
pentru fiecare domeniu în parte,
pilde ale înțelepciunii
tuturor vremurilor.*

Cunoscut mai ales ca autor al romanelor *Omul fără însușiri* (*Der Mann ohne Eigenschaften*, 1930-1933) și *Rătăcirile elevului Törless* (*Die*

Verwirrungen des Zöglings Törless, 1906), Robert Musil surprinde în scrierile sale tonurile și frământările unei epoci care cunoaște atât extazul avangărzilor artistice, cât și agonia celor două războaie mondiale (a trăit între 1880 și 1942, în Austria, Germania, apoi Elveția).

În eseu *Despre prostie* (*Über die Dummheit*, 1937) subiectul este tratat, ca de obicei, cu toate resursele familiare autorului: analiza filosofică se combină cu observațiile de tip psihologic și cu constatări din istorie și politologie. Deși proiectul inițiat de acest eseu nu a fost finalizat, se remarcă, totuși, atenta cartografiere a fenomenelor asociate prostiei, tratate în stilul „ironiei constructive“, atât de specific lui Musil.

*robert
musil*
despre prostie

ÜBER DIE DUMMHEIT

Robert Musil

DESPRE PROSTIE

Robert Musil

Copyright © 2013 Editura ALL

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MUSIL, ROBERT

Despre prostie / Robert Musil; trad.: Daniela Duca. –
București: Editura ALL, 2013
ISBN 978-606-587-221-9

I. Duca, Daniela (trad.)

159.955

Toate drepturile rezervate Editurii ALL.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată
fără permisiunea scrisă a Editurii ALL.

Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate editurii.

All rights reserved. The distribution of this book outside
Romania, without the written permission of ALL,
is strictly prohibited.

Copyright © 2013 by ALL.

Editura ALL: Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,
sector 6, cod 060512 – București
Tel.: 021 402 26 00
Fax: 021 402 26 10

Distribuție: Tel.: 021 402 26 30; 021 402 26 33
Comenzi: comenzi@all.ro
www.all.ro

Traducere: Daniela Duca
Redactare: Ana-Maria Datcu
Tehnoredactare: Liviu Stoica
Corectură: Elena Georgescu
Design copertă: Alexandru Novac

1937

Doamnelor și domnilor!

Acela care îndrăznește în zilele noastre să vorbească despre prostie se confruntă cu primejdia de a eșua în multe feluri. Gestul i se poate interpreta drept impertinență ori ca tentativă de a disturba evoluția societății. Eu însumi am scris cu ceva timp în urmă: „Dacă prostia nu s-ar confunda cu progresul, cu talentul, cu speranța și cu propășirea, nu și-ar mai dori nimeni să fie prost.“ Spuneam aceste lucruri în 1931; cine ar îndrăzni să se îndoiască de faptul că lumea a mai progresat și s-a mai perfecționat și de atunci încoace? Așa ia ființă – treptat, dar imperios – întrebarea: Ce este, de fapt, prostia?

Nu intenționez să trec cu vederea faptul că eu însumi, scriitor fiind, cunosc prostia de multă vreme; aș putea spune chiar că m-am aflat nu de puține ori într-o relație de tovărășie cu ea! Îndată ce un scriitor își deschide ochii

către lume, se trezește față în față cu această rezistență, dificil de descris, care poate îmbrăca toate formele: fie una individuală, întâlnită în exemplul onorabil al profesorului de literatură care, obișnuit să ia la țintă depărtări obscure, își ratează lamentabil ținta în prezent, fie una generală și aproape invizibilă, cum este contaminarea spiritului critic sub influența mercantilismului de când Dumnezeu, în mila Lui incomprehensibilă, a oferit darul limbajului omenesc și realizatorilor de film sonor. Am mai descris și cu alte ocazii aceste manifestări; nu este totuși cazul să mă repet ori să completez ceea ce am mai spus (de altfel, ar fi imposibil să concurez cu tendința generală din ziua de azi către exces); este suficient să conchid cu certă convingere că predispoziția non-artistică a unui popor nu se exprimă neapărat prin brutalitate sau exclusiv în momentele istorice dificile, ci și în vremuri de pace, acordarea de premii, de doctorate onorabile sau de titluri academice nefiind, în fond, nimic altceva decât forme atenuate de cenzură și opresiune.

Am presupus dintotdeauna că această formă multiplă de rezistență față de artă și față de subtilitățile spiritului a unui popor care altfel se mândrește cu iubirea de artă nu poate fi decât un semn de prostie, poate un anume tip de prostie, una privitoare la artă [*Kunstdummheit*] sau chiar o prostie a sensibilității [*Gefühlsdummheit*], în orice caz, ceva care se exprimă prin ceea ce numim sensibilitate estetică [*Schöngeistigkeit*], dar care trădează în egală măsură o prostie estetică [*Schöndummheit*]; și nu am găsit până în ziua de azi prea multe motive să mă dezic de această convingere. Bineînțeles că nu tot ceea ce desfigurează această năzuință profund umană, arta, poate fi pus în seama prostiei; după cum au demonstrat experiențele ultimilor ani, trebuie să lăsăm loc și pentru diferitele forme de josnicie morală. Însă nu se poate obiecta nici că noțiunea de prostie nu ar avea ce căuta aici fiindcă s-ar referi la rațiune, și nu la sensibilitate, arta, în schimb, depinzând fundamental de cea din urmă. Ar fi o greșeală. Însăși plăcerea estetică este o combinație între judecată [*Urteil*] și sentiment

[*Gefühl*]. Și vă rog să îmi permiteți nu doar să amintesc că această idee formidabilă, pe care am împrumutat-o de la Kant, vorbește despre puterea *de judecată* [*Urteilskraft*] și *judecata* de gust [*Geschmacksurteil*], ci și să reformulez antinomiile la care conduce aceasta.

Teza este următoarea: judecata de gust nu se fundamentează pe concepte, pentru că altfel nu ar mai fi subiect de dezbatere (s-ar putea stabili pe bază de dovezi).

Antiteza: se fundamentează pe concepte, pentru că altfel nu s-ar mai lupta nimeni pentru adevăr (dorința de unanimitate).

Și acum aș dori să vă întreb dacă acest tip de judecată, cu o antinomie similară, nu este cumva constitutivă și în politică, precum și în confuzia generală a vieții? Și, dacă este într-adevăr așa, nu putem oare să ne așteptăm ca, acolo unde judecata și rațiunea se află la ele acasă, să le întâlnim și pe surorile și surioarele lor, diferitele tipuri de prostie? Însă am spus deja suficient despre cât sunt ele de importante. Erasmus din Rotterdam scria în *Elogiul nebuniei*, un eseu pe care îl citim și astăzi cu aceeași încântare, că, dacă nu ar fi

existat o anumită doză de prostie, omul nu ar fi venit pe lume.

Mulți oameni demonstrează cât de puternică și de revoltătoare este dominația prostiei asupra noastră prin aceea că se arată surprinși, cu o mină deopotrivă conspirativă și cordială, atunci când o persoană în care au toată încrederea intenționează să evoce acest monstru strigându-l pe nume. Nu afirm acestea doar din punctul meu de vedere și din propria mea experiență, ci recurgând și la dovezile istoriei. În timp ce căutam precursori care să se fi ocupat în trecut de analiza prostiei – de altfel, extrem de puțin numeroși (se pare că înțelepții preferă să scrie despre înțelepciune) –, un amic erudit mi-a trimis transcrierea unui discurs ținut în 1866 de către Joh. Ed. Erdmann, discipol al lui Hegel și profesor la Universitatea din Halle. Acest discurs, care se intitulează *Despre prostie*, a fost luat în derâdere încă de la bun început. Descoperind astfel că asta i se poate întâmpla

chiar și unui hegelian, am convingerea că stă în firea lucrurilor ca oamenii să îi trateze în acest fel pe aceia care îndrăznesc să vorbească despre prostie. Mă neliniștește, așadar, convingerea că am provocat porniri psihologice atât de puternice și de ambivalente.

Din acest motiv prefer să recunosc de la bun început slăbiciunile poziției mele: nu știu ce este prostia. Nu am descoperit nicio teorie despre prostie cu ajutorul căreia să mă aventurez în a salva lumea; nici măcar în limitele prudenței științifice nu am reușit să găsesc o cale de analiză care să aibă prostia drept obiect de studiu, nici vreun soi de unanimitate care să însoțească, atât cât se poate, analiza noțiunilor înrudite cu aceasta. Poate că este de vină ignoranța mea sau, mai probabil, faptul că întrebarea „ce este prostia?” este la fel de puțin obișnuită în gândirea actuală precum întrebările „ce este frumusețea?”, „ce este bunătatea?”, „ce este electricitatea?”. Cu toate acestea, nu mică este tentația de a încerca să schițăm acest concept și să răspundem cât mai lucid cu putință la această întrebare crucială pentru viață; așa se face că, într-o bună zi, am

căzut eu însumi pradă dificultății de a stabili ce este „cu adevărat“ prostia, și nu ce pretinde ea că este (ceea ce ar fi, de altfel, mult mai adecvat pregătirii și competenței mele profesionale). Și, întrucât nu am vrut să apelez la o abordare literară și nici nu mi-a fost cu putință să adopt una științifică, am încercat cu maximă naivitate, cum se cade să procedezi în asemenea situații, să urmăresc utilizarea cuvântului „prost“ și a altora care se înrudesesc cu acesta, să identific cele mai răspândite exemple și să încerc să stabilesc conexiuni. O asemenea abordare se aseamănă, din păcate, cu o vânătoare de fluturi: încerci să nu scapi din vedere ceea ce crezi că ai reușit să fixezi cu privirea, dar, pentru că alți fluturi identici apar încontinuu, din toate direcțiile, zburând în zigzag, nu mai știi dacă acela pe care îl privești mai este unul și același cu cel pe care îl priveai înainte. Așa se întâmplă și cu exemplele din familia prostiei, între care nu mai reușești să distingi, între care nu îți mai poți da seama dacă există o legătură intrinsecă sau dacă nu cumva, pe neașteptate, ghidat de aparențe, ți-a fugit privirea de la unul

la celălalt; nu va fi, aşadar, deloc simplu să le aducem sub aceeaşi umbrelă şi să putem afirma fără dubii „aceasta este cu adevărat umbrela unui cap-sec“.

În aceste condiții, nu are prea mare importanță de unde începem; haideți, aşadar, să începem de oriunde ar fi. Cel mai bine ar fi să pornim chiar de la dificultatea primă, și anume aceea că cine vorbește despre prostie sau vrea să participe cu folos la discuție trebuie să pornească de la prezumția că el însuși nu este prost; în plus, face chiar paradă cu propria inteligență, deși asta trece, în fond, drept semn de prostie. Dacă ar fi să ne întrebăm de ce este semn de prostie să faci paradă de propria inteligență, atunci se impune de la sine un răspuns care are izul prăfuit al mobilei de anticariat. El ne spune că acela care nu face pe deșteptul dă dovadă de prudență. Probabil că această prudență plină de suspiciune, de neînțeles în ziua de azi, se datorează unei anumite structuri ierarhice, în cadrul

căreia cel slab dădea dovadă de inteligență dacă nu încerca să pară deștept: inteligența lui putea fi luată drept o amenințare la adresa celui puternic. Prostia, în schimb, adoarme suspiciunile și, cum am spune astăzi, „dezar-mează“. Reminiscente ale acestei șiretenii ancestrale, ale acestei prostii viclene se mai fac simțite și astăzi în acele raporturi de putere în care forțele sunt atât de inegal distribuite, încât cel slab încearcă să își salveze pielea dându-se mai prost decât este; așa-numita viclenie a omului simplu se manifestă, de pildă, în cazul interacțiunii dintre servitor și stăpânul care se pretinde învățat, în relația soldatului cu superiorul, a elevului cu profesorul, a copilului cu părinții. Pe acela care deține puterea îl irită mai puțin faptul că cel slab *nu poate* decât faptul că cel slab *nu vrea*. Prostia îl aduce chiar într-o situație „disperată“, deci într-o stare evidentă de slăbiciune.

Acest fapt coincide perfect cu modul în care inteligența celui slab îl „întărită“ pe cel puternic. Inteligența supusului este, totuși, apreciată dacă și numai dacă este însoțită de un devotament necondiționat. În cazul în care lipsește

dovada certă a acestui devotament și există dubii în privința folosului pe care inteligența supusului îl poate aduce stăpânului, se spune despre supus nu că este deștept, ci că îi lipsește modestia, că este obraznic și perfid; se naște astfel o situație în care se consideră că supusul încalcă onoarea și autoritatea stăpânului, chiar dacă în realitate nu atentează cu adevărat la securitatea acestuia. Ceva similar se întâmplă și în educație: elevul dotat, dar recalcitrant, este tratat cu mai mare brutalitate decât elevul slab la învățătură, dar obedient. În morală s-a impus credința că o faptă rea vădește și mai multă rea-voință dacă este comisă în cunoștință de cauză. Nici justiția nu a rămas neatinsă de această prejudecată personală. Executarea inteligentă a unei crime stârnește o reacție de dezaprobare ieșită din comun, crima fiind considerată „îndelung premeditată” și „plină de cruzime”.

Se poate, totuși, obiecta că și prostia deranjează uneori și că nu reușește să înduioșeze chiar în toate împrejurările. Pe scurt, ea stârnește de multe ori nerăbdare, chiar și cruzime în situații excepționale; oamenii proști

ajung destul de des în postura de victime ale celui exces de abjecție și de cruzime patologică cunoscută sub numele de „sadism“. În mod evident, aceasta se întâmplă pentru că proștii sunt, în general, o pradă mai ușoară pentru cei nemiloși, dar pare să aibă legătură și cu faptul că vulnerabilitatea lor, atât de ușor de depistat, ațâță imaginația așa cum mirosul de sânge stârnește pofta de vânătoare și îl ademenește pe prădător în zona unei sălbăticii în care cruzimea merge „prea departe“ tocmai pentru că pierde simțul limitelor. Acest fenomen denotă existența unei suferințe în însuși acela care produce suferința, o slăbiciune inerentă brutalității înseși; indignarea empatiei trădate ne împiedică să sesizăm că în cruzime, ca și în iubire, este nevoie de participarea a două ființe care se completează reciproc.

Analizarea acestui fenomen ar constitui, neîndoielnic, o temă de dezbatere destul de importantă în lumea noastră bolnavă de „cruzime mișelească față de cei slabi“ (cam așa ar suna cel mai uzual eufemism pentru sadism); însă, dacă ne străduim să păstrăm coerența argumentării logice și să facem un rezumat al

exemplurilor inițiale, ceea ce tocmai am spus ar părea probabil o digresiune din care nu avem prea multe de câștigat, afară doar de constatarea că a face pe deșteptul este semn de prostie și că a-ți face reputație de prost nu este mereu o mișcare inteligentă. Nu se poate face, așadar, nicio generalizare. Sau, cu alte cuvinte, singura generalizare care ar fi posibilă aici este aceea că în lumea noastră dai dovadă de inteligență tocmai dacă reușești să ieși cât mai puțin în evidență! Într-adevăr, există în această concluzie o trăsătură des asociată cu înțelepciunea. Însă și mai adesea această concluzie – care ne conduce direct la starea de sălbăticie – a fost adoptată doar parțial sau în chip metaforic-retoric, fără ca discuția, deși circumscrisă de imperativele modestiei și de alte imperative mai generale, să iasă din perimetrul prostiei și al inteligenței.

Temându-se atât de faptul că ar putea părea proști, cât și de acela de a încălca buna-cuviință, mulți oameni refuză să spună despre ei că sunt inteligenți, cu toate că sunt convingși de aceasta. Atunci când se simt totuși obligați să vorbească despre acest subiect, îl

formulează în alți termeni, spunând ceva de tipul „nu sunt *mai prost* decât alții“. Sunt încă și mai la modă remarcile rostite pe cel mai neutru și mai pertinent ton posibil, de genul „îmi permit să mă consider un om cu un nivel normal de inteligență“. Cel mai adesea, certitudinea propriei inteligențe iese la iveală fără voie, ca în expresiile idiomatice de felul „nu sunt prostul nimănui“. Și mai remarcabil este faptul că omul nu se consideră doar în sinea lui, în secret, deosebit de inteligent și de dotat. Odată ce deține puterea și îndeplinește un rol public important, spune sau lasă să se spună despre el că este peste măsură de inteligent, de luminat, demn, nobil, blând, că este alesul lui Dumnezeu și merit să facă istorie. Într-adevăr, spune cu plăcere același lucru și despre alții ca el, care îi sporesc, prin oglindire, propria strălucire. Nu mai suntem, probabil, conștienți că această mentalitate a rămas înțepenită în titlurile și formulele de adresare de tipul Maiestate, Eminență, Excelență, Magnificența Voastră, Cuvioșia Voastră și altele asemenea; la fel de viu se manifestă această mentalitate și când omul vorbește în numele

mulțimilor. Mai exact, un individ de speță joasă, cu un suflet și un spirit mediocru, nu se jenează deloc în a se preamări pe sine de îndată ce, sub ocrotirea partidului, a națiunii, a secției sau a grupării artistice din care face parte, poate să spună „noi“ în loc de „eu“.

Cu o unică rețineră – una evidentă, dar minoră –, putem spune că această preamărire de sine se cheamă „vanitate“; chiar și în ziua de azi sufletul multor popoare și state este dominat de sentimente, între care vanitatea ocupă o poziție privilegiată. De altfel, între prostie și vanitate a existat dintotdeauna o legătură intimă, iar acest lucru ar trebui să ne pună pe gânduri. Un om prost pare cel mai adesea vanitos pentru că îi lipsește inteligența de a ascunde acest fapt; de fapt, nici inteligența nu îi este de folos, fiindcă înrudirea dintre prostie și vanitate este una nemijlocită. Un om mândru dă impresia că realizează mai puțin decât ar fi în stare; seamănă cu o mașină care scapă gaz. O veche zicală spune că „prostul nu e prost destul, până nu e și fudul“. Mai există și expresia „vanitatea orbește“. Asociem, într-adevăr, vanitatea cu randamentul scăzut,